

Wprowadzenie

Książka *Ostrołęckie obserwatorium oświatowe – badania edukacyjne wspierające politykę lokalną* jest efektem projektu badawczego z zakresu stosowanych nauk społecznych. Jest on realizowany przez Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie władz miejskich Ostrołęki i ma służyć rozwojowi lokalnej polityki edukacyjnej zgodnie z podejściem *evidence-based policy* – EBP. Choć jako autorzy mamy świadomość ograniczeń i ideologicznych uwikłań podejścia EBP, to sądzimy, że w polskich realiach polityk publicznych, szczególnie polityki edukacyjnej, ma ono duży, w niewielkim stopniu wykorzystywany, potencjał racjonalizowania działań władzy publicznej.

Monografia ta różni się od typowych prac w obszarze badań podstawowych. Choć w prowadzonych badaniach uwzględniono stan wiedzy naukowej w zakresie analizowanych zjawisk i realizowano je zgodnie ze standardami metody naukowej, to ich funkcją nie był rozwój teorii, lecz ewaluacja *ex ante* i rozwiązywanie konkretnych problemów lokalnego środowiska edukacyjnego. Nie wyklucza to oczywiście, że dzięki lepszemu poznaniu kontekstu procesów edukacyjnych prowadzone badania stosowane mogą dostarczyć ciekawych inspiracji do badań podstawowych. Jesteśmy przekonani, że przynajmniej kilka rezultatów przedstawionych w monografii ma taki potencjał.

Poszukiwaliśmy przy pisaniu tej książki takiej narracji, która będzie łączyć wymóg naukowej rzetelności z osadzeniem badań w świecie realnych problemów danej społeczności. Jako podstawową zasadę takiej narracji przyjęliśmy wykorzystywanie wyników badań podstawowych i konfrontowanie ich z rezultatami uzyskanymi w badanej społeczności lokalnej. Pisząc książkę, staraliśmy się również znaleźć kompromis między wymogami metody naukowej a językiem popularyzacji. Chcielibyśmy, by czytelnikami tej pracy byli zarówno badacze społeczni, jak i praktycy – nauczyciele, lokalni politycy choć trochę obeznani z naukowym rzemiosłem.

W związku z tym do minimum ograniczyliśmy opisy metodologii i metody analiz statystycznych. Bardziej szczegółowy opis metody zbierania danych przedstawiliśmy w jednym rozdziale i nie powtarzamy go w kolejnych częściach książki.

Współpraca władz Ostrołęki z Wydziałem Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego została zainicjowana przez Prezydenta Miasta Łukasza Kulika w 2019 r. Podpisano wówczas umowę o współpracy na lata 2019–2023. W ramach współdziałania realizowane są cztery projekty składowe:

- „Ostrołęckie obserwatorium oświatowe”,
- „Co już umiemy? Monitorowanie umiejętności uczniów na rok przed egzaminem ósmoklasisty”,
- „O.programuje(). Elementy programowania w edukacji początkowej”,
- „Demokracja jest OK! Rozwój demokracji szkolnej w ostrołęckich szkołach średnich”.

Współpracą z ramienia władz Ostrołęki zajmują się Zastępczyni Prezydenta Miasta Anna Gocłowska i Dyrektorka Wydziału Oświaty Bogumiła Jarka, z ramienia UW nad całością działań projektowych opiekę naukową sprawuje dr hab. Roman Dolata, prof. UW. Wymienione wyżej projekty składowe są koordynowane kolejno przez dr Aleksandrę Jasińską-Maciążek, dr hab. Barbarę Murawską, mgr Justynę Pałczyńską-Janiak i dr hab. Annę Zielińską, prof. UW. Szczegółowe informacje o projekcie można znaleźć na stronie internetowej: <https://www.pedagog.uw.edu.pl/ostroleka/>.

Monografia jest efektem przypadającego na lata 2019–2020 pierwszego etapu współpracy Ostrołęki i UW. W przyszłości prezentowane w niej wątki badawcze będą kontynuowane, a uzyskane wyniki są już i będą wykorzystywane w działaniach władz Miasta oraz bezpośrednio przez szkoły publiczne w Ostrołęce. Wraz z rozwojem projektu zespół badawczy ma nadzieję upowszechnić dorobek w postaci kolejnych artykułów i monografii naukowych.

Monografia przedstawia przede wszystkim efekty „Ostrołęckiego obserwatorium oświatowego”. Celem tego projektu jest opracowywanie ekspertyz na potrzeby lokalnej polityki edukacyjnej. Podejmowane w nich kluczowe tematy to efektywność nauczania, funkcjonowanie społeczne uczniów i równość szans edukacyjnych w publicznych szkołach podstawowych. Empirycznym fundamentem projektu jest tworzona na podstawie wyników badań oraz informacji zastanych baza danych oświatowych. Dzięki niej możliwe jest przygotowywanie wiarygodnych ekspertyz.

W ramach projektu prowadzone są cykliczne badania kolejnych roczników uczniów i ich rodziców, co pozwala na śledzenie trendów.

W monografii wykorzystane są również dane z projektu „Co już umiemy?”. Jest to cykliczne monitorowanie umiejętności uczniów z języka polskiego i matematyki na rok przed egzaminem ósmoklasisty. Dzięki projektowi nauczyciele i uczniowie uzyskują pogłębione diagnozy przygotowania do tego egzaminu. Opracowywane raporty służą przede wszystkim doskonaleniu nauczania, ale dane zbierane w tym projekcie współtworzą bazę danych wykorzystywaną w „Ostrołęckim obserwatorium oświatowym”.

Choć dwa pozostałe projekty składające się na program współpracy UW i Ostrołęki nie są przedmiotem zainteresowania w tej monografii, warto jednak krótko je przedstawić. I tak „O.programuje(). Elementy programowania w edukacji początkowej” jest odpowiedzią na wprowadzenie w 2017 r. do podstawy programowej dla klas I–III szkoły podstawowej nauczania elementów programowania. Celem realizowanego w Ostrołęce od lutego 2020 r. działania jest zdiagnozowanie potrzeb nauczycieli w zakresie nauczania elementów programowania w edukacji wczesnoszkolnej oraz przygotowanie kursu, który będzie odpowiadał na sygnalizowane przez nich problemy.

Czwarty wymieniony wyżej projekt to „Demokracja jest OK! Rozwój demokracji szkolnej w ostrołęckich szkołach średnich”. Jego celem jest wsparcie społeczności ostrołęckich szkół ponadpodstawowych (uczniów, nauczycieli, dyrektorów, władz oświatowych) we wzmacnianiu demokratycznej kultury szkoły poprzez zdiagnozowanie problemów oraz różnorodne działania aktywizujące i warsztatowe. Podstawowe założenia projektu to wspólne identyfikowanie najważniejszych wyzwań rozwojowych szkół, włączanie nauczycieli, rodziców, uczniów, przedstawicieli społeczności lokalnej w rozwiązywanie problemów i rozwój demokracji wewnętrznej oraz rozwijanie kompetencji demokratycznych uczniów, takich jak analityczne i krytyczne myślenie, umiejętność współpracy i rozwiązywania konfliktów, umiejętności komunikacyjne.

Przejdźmy do krótkiej charakterystyki struktury i zawartości monografii.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Badania naukowe a lokalna polityka edukacyjna*, omówione zostało podejście zwane polityką opartą na dowodach – *evidence-based policy* (EBP). Podejście EBP to systemowe stosowanie wyników badań naukowych w działalności instytucji publicznych. Rozdział ten przedstawia szerszy kontekst, w którym lokujemy nasze działania badawcze realizowane we współpracy z Ostrołęką.

W rozdziale drugim – *Ostrołęcka edukacja w świetle dostępnych danych i dokumentów* – scharakteryzowaliśmy ostrołęcką edukację z perspektywy wyników egzaminacyjnych, opisaliśmy także inwestycje edukacyjne i ważniejsze miejskie dokumenty dotyczące edukacji oraz inicjatywy społeczno-edukacyjne w mieście. Charakterystyka ta pozwala spojrzeć w szerszej perspektywie na wyniki zgromadzone w ramach opisywanego w monografii projektu.

Trzeci rozdział, pod tytułem *Koncepcja projektu „Ostrołęckie obserwatorium oświatowe” i metodologia badania* zawiera założenia, plan i metodologię prezentowanych w monografii badań. W rozdziale przedstawiliśmy informacje metodologiczne ważne dla interpretacji wyników omawianych w kolejnych rozdziałach, w których można było dzięki temu ograniczyć omawianie metodologii badań.

Rozdział czwarty, *Szkoła publiczna wobec problemu spójności społecznej*, pełni podwójną funkcję. Po pierwsze rekonstruuje jeden z najważniejszych standardów polityki edukacyjnej – równość szans edukacyjnych – i tym samym dostarcza ramy interpretacyjnej dla analizy wyników badań w kolejnych rozdziałach. Po drugie zawiera analizy empiryczne pozwalające na prowadzenie dyskusji o tym standardzie w wypadku ostrołęckiej edukacji na bazie naukowych dowodów.

Rozdział piąty, *Odroczone efekty edukacji przedszkolnej*, przedstawia ustalenia dotyczące upowszechnienia przedszkolnej edukacji i wpływu tej edukacji na osiągnięcia szkolne uczniów.

Kolejny, szósty rozdział – *Korepetycje i płatne zajęcia z języków obcych – powszechność, uwarunkowania i konsekwencje* – dotyczy dodatkowych, odpłatnych zajęć realizowanych poza szkołą, których treść podporządkowana jest materiałowi nauczania obowiązkowych przedmiotów szkolnych. Korepetycje istnieją dzięki dość powszechnemu przekonaniu, że ta forma pomocy pozwala uczniom, którzy mają trudności w szkole, dogonić rówieśników, a dobrym uczniom jeszcze podnieść osiągnięcia. To przekonanie zostało poddane empirycznemu testowi.

Temat następnego, siódmego rozdziału, pt. *Edukacja zdalna w czasie pandemii*, wymusił czas zarazy. Z powodu wybuchu epidemii koronawirusa polskie władze zdecydowały o zamknięciu szkół od 12 marca 2020 r., a od 25 marca tego roku zaczęła się ogólnopolska edukacja zdalna. W rozdziale przedstawiliśmy najważniejsze ustalenia dotyczące zdalnej edukacji w publicznych szkołach Ostrołęki w pierwszej fazie pandemii.

Monografię wieńczy rozdział ósmy, zatytułowany *Efekty i efektywność nauczania w ostrołęckich szkołach podstawowych*. Dbanie o wysoką

i porównywalną jakość pracy szkół jest wyrazem troski o spójność społeczną; jest także przedmiotem zainteresowania samorządów w kontekście społecznej odpowiedzialności za wydatkowanie finansów publicznych. Przy ocenie szkoły uwaga kierowana jest zwykle na średni poziom osiągnięć. W naszych analizach znacznie wykroczyliśmy poza ten upraszczający punkt widzenia – wykorzystaliśmy w nich między innymi kontekstowe wskaźniki efektywności nauczania.

Wprowadzenie do monografii *Ostrołęckie obserwatorium oświatowe – badania edukacyjne wspierające politykę lokalną* pragniemy zakończyć podziękowaniami. Przede wszystkim jesteśmy wdzięczni uczniom i ich rodzicom za udział w badaniu. To oni i kolejne roczniki ostrołęckich uczniów mają być głównymi beneficjentami projektu, ale najpierw stali się jego współtwórcami. Dziękujemy też dyrektorom i nauczycielom publicznych szkół podstawowych w Ostrołęce. Bez ich zaangażowania realizacja projektu byłaby niemożliwa. Specjalne podziękowania należą się bardzo licznej grupie studentów, doktorantów, współpracowników i pracowników Wydziału Pedagogicznego UW za pomoc w realizacji badań terenowych. Dziękujemy też Włodarzom Ostrołęki za wsparcie i okazane nam zaufanie. Staramy się służyć politykom radą, ale służba taka będzie pożyteczna tylko wtedy, gdy badacze zachowają autonomię i będą wierni standardom pracy naukowej. Współpraca z ostrołęckimi politykami stwarzała nam warunki do pełnej wolności pracy naukowej.

Chcemy też gorąco podziękować recenzentom powołanym przez Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Marii Mendel i Zbigniewowi Sawińskiemu. Dzięki ich pomocnym recenzjom mogliśmy udoskonalić książkę i usunąć lub przynajmniej zminimalizować wskazane mankamenty. Zbigniew Sawiński w swej ocenie książki napisał:

Może więc w prowadzonych badaniach warto wyjść poza krąg uczniów szkół podstawowych i objąć obserwacją również losy roczników młodzieży z wcześniejszych lat, tak aby dowiedzieć się przynajmniej tego, w jakich szkołach kształcili się po gimnazjum, jakie wykształcenie osiągnęli, czy mają pracę, a jeśli tak, to w jakim zawodzie. Nie zapominając o sprawie, która dla społeczności lokalnej jest niezwykle ważna: czy absolwenci ostrołęckich szkół wiążą dalsze losy życiowe ze swoim miastem, czy też idą w świat znajdując swoje miejsce gdzieś indziej w Polsce, bądź w innym kraju.

W pełni podzielamy tę wizję rozwoju programu „Ostrołęckie obserwatorium oświatowe”. Liczymy na to, że kolejne lata współpracy z Ostrołęką zaowocują rozbudowaniem prowadzonych badań, tak by móc śledzić

rozwój lokalnego systemu oświaty na różnych jego poziomach i badać losy jego beneficjentów. Prezentowane w tej książce analizy to owoc dwóch lat realizacji programu i są one dopiero pierwszym krokiem w poznawaniu i podejmowaniu prób wspierania ostrołęckiej edukacji. Mamy nadzieję, że kadencyjność władz samorządowych nie stanie na przeszkodzie rozbudowywaniu programu o kolejne poziomy edukacji i szerszy horyzont czasowy poznawania losów młodych mieszkańców Ostrołęki.

Ostateczna postać książki bardzo wiele zawdzięcza Redaktorkom Wydawnictwa: Ewie Wszyńskiej i Małgorzacie Żakowskiej. Dziękujemy za cierpliwe i bardzo pomocne towarzyszenie powstawaniu monografii!

Autorzy
Warszawa, 15.09.2021